

Kulturområdet och finanskrisen

Av Amelie Tham

17 januari 2012

Förord

Den här rapporten är en del av Myndigheten för kulturanalys arbete med tematiska omvärldsanalyser av frågor och frågeställningar som myndigheten identifierar i sin breda omvärldsvakning.

I det uppdrag som Kulturanalys har att bedriva omvärldsbevakning inom kulturområdet ligger också att följa utvecklingen internationellt. För att snabbt få en överblick över vad som händer inom olika områden kommer Kulturanalys att utveckla ett samarbete med de svenska kulturråden som finns i Belgrad, Berlin, Bryssel, London, Moskva, Paris, Peking och Washington.

Som ett första exempel på vad en sådan samverkan kan resultera i har myndigheten låtit kulturjournalisten Amelie Tham intervjua kulturråden kring finanskrisens effekter på kulturlivet i de länder där de verkar. Som underlag för intervjuerna hade vi följande frågor:

1. Har finanskrisen påverkat de olika ländernas offentliga finansiering av kultur? Har kulturbudgetarna minskat? I så fall med hur mycket? Är kulturen särskilt drabbad jämfört med andra politikområden? Har man använt osthysel eller tårtspade, dvs. har alla delområden inom kulturen drabbats eller har man gjort riktade besparingar?
2. Vilka argument används för att motivera besparingar i den offentliga finansieringen, eller för den delen oförändrade kulturbudgetar?
3. Vilka effekter har budgetnedskärningarna fått för kulturen i helhet? Färre föreställningar? Stängda bibliotek? Uteblivna utställningar?
4. Kan man se att även kompletterande finansiering i form av sponsorer, biljettintäkter, försäljning etc. minskar?
5. Vilka strategier använder sig olika kulturskapare och institutioner av för att kompensera för minskade intäkter?
6. Finns det några tendenser till förändrade kulturvanor hos medborgarna som sammanfaller med finanskrisen? Kan man se några orsakssamband?

Den här rapporten är Amelie Thams avrapportering till Kulturanalys.

Stockholm 28 februari

Clas-Uno Frykholm
Direktör/Myndighetschef

Skillnader och likheter

En överblick över om, och i så fall hur, kulturområdet i åtta olika länder påverkas av finanskrisen visar på vissa likheter och stora skillnader. Det är likheter och skillnader som tycks bero dels på själva finanskrisen, dels på djupa och långa processer i varje land. Processer som rör ekonomi. Men också kultursyn som lång tradition och vilket värde kultur och kreativa näringar tillmäts i utvecklingen av långsiktiga strategier för tillväxt.

Först några exempel på likheter, skillnader och djupa nationella och kulturella processer.

Ryssland: Kulturen i det offentliga samtalet

Mårten Frankby:

Det har inte uppstått någon specifik debatt om vad som just sker på kulturområdet. Det ingår i en mer allmän debatt om det ryska samhällets förfall. Det här kan många prata om hur länge som helst. Och det går ofta ihop med andra problem som att alkoholismen ökar, att folk flyttar in till städerna. Och att det uppstår en slags urban underklass, som är lågt betald och inte har råd att konsumera kultur. Det här är en del av en bild av ett samhälle som är på väg åt fel håll.

– *Finns det en debatt som pågår om till exempel kulturens eller bildningens betydelse?*

Det är snarare så att när det händer något annat – en lokal makthavare har försnillat ett kontrakt eller skott sig på allmänna pengar – då kan det snurra upp debatter om kulturens betydelse som en följd. Då kommer den debatten upp att det inte finns några normer, att samhället är rättslöst. Och vad, frågar man, kan det bero på? Jo, nya generationer lär sig inte läsa, de lär sig inga valörer för sitt uppförande. Det, menar man, är värden som försvinner för att det inte finns bildning.

Kina: Kulturen i politiken

Eva Ekeröth:

Frågan är naturligtvis fortfarande hur den här ekonomiska krisen kan komma att påverka Kina. Men än så länge är Kina inte lika drabbat som USA och Europa. Kina insåg redan vid förra finanskrisen 2009 att det var dumt att vara så exportberoende. Så redan då, 2009, började man titta på andra vägar för att minska exportberoendet. Man vill heller inte vara världens fabrik längre och går nu från en arbetskraftsintensiv industri till innovation, *high tech*, och de kulturella och kreativa näringarna.

Under de senaste trettio åren har Kina enbart satsat på ekonomisk utveckling och det har man fått betala för i och med att miljön har förstörts. Men med den tolfte femårsplanen, som lades fast i mars i år, sätter man människa och miljö högre. Kina får alltså inte längre planera för en ekonomisk utveckling på bekostnad av människor och miljö.

Storbritannien: Vad händer med kulturen?

Carl-Otto Werkelid:

I Storbritannien började krisen redan 2008 på hösten, och inte bara i Storbritannien. Men Storbritannien blev väldigt drabbat redan då. Och här kanske man snarare ska tala om en långvarig finansiell utarmning, även om det också är en kris. Den nya regeringen som tillträdde 2009 tvingades ta i med hårdhandskarna. Kris signalerar något väldigt, väldigt akut. I själva verket var det här en ackumulerat dåligt skött ekonomi. Sedan tillkom bankkrisen 2008 och i år tillkom eurokrisen.

- Hur diskuteras nedskärningar på kulturområdet i det offentliga samtalet?

Det finns just nu ett otroligt starkt fokus på den ekonomiska krisen. Hur sköts statsfinanserna? Hur ser diskussionen ut i de parlamentariska debatterna? I den här utdragna krisen finns det nu de i Storbritannien som ropar på utträde ur EU. Det här är dominerande debatter och i dem finns det inget utrymme för kultur, det kan jag inte påstå.

Det tror jag har att göra med att hela det brittiska samhället är ålagt ett stort sparbeting: sjukvården, transporter, det finns inte ett område som inte genomgår ett stålbad. Men en av dem som är djupt oroad är Arts Councils ordförande, som sagt: ”Detta kommer att bli förödande för brittisk kultur. Det kommer att sätta djupa spår.”

Tendenser inom kulturområdet

Frankrike

Mikael Jönsson:

Om man ser på Frankrike i förhållande till andra länder, så satsar Frankrike på kultur trots krisen. Vid G8-mötet i Avignon i november i år (2011) underströk president Sarkozy med kraft att det är med satsningar på kultur som Europa kan komma på fötter igen. I en värld av ökad internationell konkurrens så ser Frankrike kulturen som en allt viktigare faktor för landets tillväxt. Kulturen har avgörande betydelse för investeringar och utveckling och redan under den ekonomiska krisen 2008/2009 så bestämde man sig för ett slags franskt svar på den ekonomiska krisen. Där ingick ett paket med tre investeringar: renovering av historiska monument, utveckling av regionala projekt samt större nationella satsningar. Och det var ganska kraftfulla satsningar.

Några exempel: Nationalarkivet ska flytta. I medelhavsregionen, i närheten av Marseille, blir det en större regional satsning. Palais de Tokyo har fått ytterligare uppdrag. Man satsar på renovering av Versailles och ett nytt Centre Pompidou i Metz.

Hösten 2009 lade man också ett förslag för Frankrikes kulturella diplomati, som betonar kulturens roll i de externa relationerna, som man ser som alltmer betydelsefull i en globaliserad värld. Nu har den frågan blivit lite mer centraliserad, med en ny organisation – Institut Français. En huvudfråga är franska språkets

ställning. Genom franska språket, menar man, kan också franska idéer föras ut internationellt. Den ansvariga ministern för ”diplomatie d’influence” understryker att: ”Kulturen utgör den långsiktiga skillnaden mellan länders utveckling, då den ger människan perspektiv på livet. Och besparingar inom kulturområdet kan därför vara direkt skadliga och bli en tvärbroms i utvecklingen”.

Men det finns också andra tendenser. Man kan undra om de kan vara början till att man också i Frankrike börjar dra in subventioner? Att man börjar peta i kulturen som varit så skyddad. Man har till exempel en momshöjning på böcker från 5,5 till 7 procent. Och det här har varit en jättehet fråga. Det drabbar ju bokhandlarna och bokköparna. Argumentet är att man måste dra in mer pengar till staten. Man har även börjat begränsa återanställningar när personal pensioneras inom statliga myndigheter. Och det är i sig en sorts besparing. Det syns inte budgetmässigt, den ligger kvar på samma nivåer. Men om bara hälften av tjänsterna finns kvar när folk pensioneras så är det en besparing. Det finns alltså ett dolt sparande och det har väckt mycket diskussioner. För Pompidoumuseet till exempel blir det väldigt känsligt om de förlorar så många tjänster.

Serbien

Helene Larsson:

Serbien är ett land med hög arbetslöshet, man har låg tilltro till politiker och man brottas med korruptionen på alla nivåer i samhället. Under sådana tider har diskussionen kring kulturens roll i samhället inte högsta prioritet. Kulturministeriet har heller ingen stark och tydlig vision, vilket innebär att det fria kulturlivet fått ta ansvar för utvecklingen av samtida kulturformer. När staten inte räcker till har också det civila samhället tagit en viktig roll för kultur kopplat till tolerans och mänskliga rättigheter, till exempel diskussioner om den samtida historien.

- Hur slår nedskärningar på kulturområdet?

Det är svårt att få fram exakta siffror. Men man har strukit totalt i statsbudgeten, gjort omstruktureringar och bakat ihop olika ministerier. På så sätt har man sparat en hel del medel. Trots att man har gjort stora besparingar på kulturarvsområdet de senaste åren har den nya kulturministern samtidigt talat om prioriteringar på kulturarvet runt om i Serbien. Så man vet inte hur det kommer slå under 2011. Man kan ändå säga, trots nedskärningar, att kultur är viktigt i Serbien. Dels ser man det på det aktiva kulturlivet och dels på att litteraturen och språket är otroligt viktiga som en del av nationsbygget.

- Finns det en offentlig debatt, reaktioner mot besparingar på kulturområdet?

Jag tycker nog inte att det finns någon specifik diskussion om de här frågorna i samhället. Det här är ett folk som har drabbats på olika sätt. Under sådana omständigheter har diskussionen kring kulturens roll i samhället inte högsta prioritet. Man säger: Ja, ja, vad kan vi göra? Och man går heller inte ut och demonstrerar på grund av nedskärningar i kulturbudgeten eftersom samhället totalt sett drabbats av den ekonomiska krisen. Däremot finns det naturligtvis diskussioner inom kultursektorn. Men diskussionerna här ser helt annorlunda ut jämfört med England eller Holland, där ju kulturbudgeten har halverats.

- Titos kulturpolitik och utveckling av serbisk kultur?

Under Titotiden hade kulturen en stark position i samhället, framför allt inom teater och film. Under den tiden skapades en stark tradition att ta del av kulturlivet och kulturupplevelser subventionerades av staten. Biljettpriser för arrangemang på de kommunala och statliga institutionerna är än i dag mycket låga. Under kommunisttiden skapades också ett par hundra konstnärskollektiv runt om i Serbien, som ofta kopplades till lokalsamhället, arbetsplatser och till olika industrier. Vissa av dem är fortfarande aktiva, men har i dag en mycket kärv tillvaro på grund av nedskärningarna i de lokala och statliga medlen.

I Serbien är också religionen en del av kulturen. Den ortodoxa kyrkan har gått starkt framåt efter det senaste kriget. Kyrkan är också inblandad i de politiska besluten. Inte minst när det gäller beslut på utbildnings- och kulturdepartementen, vilket har kritiserats en hel del. Staten talar mindre om den samtida konsten och kulturen och mer om seder och bruk. Traditionen, språket och litteraturen, är viktiga delar av den serbiska identiteten.

- Minskat stöd till fria aktörer

Många internationella organisationer, till exempel tidigare schweiziska Pro Helvetia, Soros Foundation, British Council samt medel från Holland och Sverige, har gett starkt stöd till kultur både under och efter kriget. Tyvärr har de här organisationerna nu fasat ut sin verksamhet, delvis på grund av krisen. Många fria aktörer inom serbiskt kulturliv började sin verksamhet efter kriget. Dessa verksamheter är idag ungefär tio år gamla och har fått en stadig publik. Åtskilliga av dem har haft sitt stöd från de internationella organisationerna, så deras utfasning slår hårt mot Serbiens fria kulturliv. Följden har blivit att många har tvingats att lägga ner sin verksamhet. Men samtidigt pågår också andra processer. För ett par år sedan började Belgrad stad att arbeta för att bli kulturhuvudstad 2020, då möjligheten öppnats för städer utanför EU-familjen att ansöka. Så här långt har programkontoret Belgrade 2020 fått mycket stöd av både Bryssel och internt i Belgrad stad samt på kulturministeriet i Serbien. Detta hänger också samman med Serbiens närmande till EU och arbete för att få kandidatlandsstatus under 2012 samt satsning på kreativa näringar.

Ryssland

Mårten Frankby:

De flesta av kulturråden befinner sig i eurozonen och befinner sig också i väl utvecklade ekonomier, som är integrerade globalt. Ryssland befinner sig i en lite annan situation i och med att man inte är med i världshandelns organisationer. Också i och med att man har en annan ekonomi som är beroende av råvaror och export av råvaror. Ekonomiska experter här, liksom experter på kulturdepartementen, menar att finanskrisen så som den har utvecklats under senare år inte har påverkat den senaste budgetens utformning. Rysslands budget har under de senaste åren faktiskt ökat i absoluta tal, det finns mera pengar. Men om man tittar på kultursektorn så sjunker det områdets andel i relativa tal, alltså procent, av den totala budgeten. Det gäller också områden som utbildning och hälsovård.

Det här att kulturen nu ligger på en halv procent ska jämföras med var den låg under sovjetåren. Då hade kulturen en procentuell andel av hela budgeten på mellan 1,8 och 2,0 procent. Så kulturen är alltså särskilt drabbad jämfört med andra politikområden, här har det skett en fruktansvärd nergång. Det här är en långtgående trend som startade redan under mitten av nittioalet. Kulturen har sett sin del av tårtan minska regelbundet.

- *Är några delar av kulturområdet särskilt drabbade?*

I absoluta tal har budgeten gått upp för flera olika områden utom för biblioteken. Och många bibliotek har lagts ner. De har minskat från 49 500 till 46 000 under bara två år, 2009–2010. Kulturklubbar, en sorts kulturhus på landsbygden, har minskat sin publik

mest, efter biblioteken. Det betyder i praktiken att också många av dem har stängt. Annars har publiken ökat på många kulturinstitutioner, på teatrar, konserthus och museer.

- *Hur ser gruppen teaterbesökare ut?*

Där tycker jag att Ryssland fortfarande skiljer sig ganska mycket från Sverige. Sovjetunionen lade ner sådana stora mängder pengar och propaganda för att det var en del av en normal utbildning att gå på balett, att gå på teater. Ryska folket var vana vid det från barnsben, det gjordes speciella barnföreställningar och de fanns upp i åldrarna. Och när man nu går på en teaterföreställning, även utanför Moskva, är det en blandad publik, män och kvinnor, inte mest kvinnor som i Sverige, unga och gamla. Och utanför Moskva kan man möta en stolthet och en närhet till den egna stadens teater eller ensemble, som jag inte kan känna på samma sätt i Sverige. Så jag skulle säga att i Ryssland som helhet är kulturkonsumtionen mer spridd än i Sverige.

Men i Moskva och Petersburg är det inte vem som helst som har råd att gå på en teater i innerstan, biljettpriserna har gått upp väldigt mycket. Och det får man se som ett stort misslyckande.

- *Finns det nu, trots minskad andel av budgeten, ett intresse för att utvidga kultur för barn och unga i Ryssland?*

Absolut, det gör det. Jag kan inte se hur mycket som satsas av den statistik som jag har tillgänglig. Men tendensen och den allmänna attityden är att barnkultur är mycket viktigt. Och varje större stad har sin egen barn- och ungdomsteater. Hur det ser ut på bibliotek vågar jag inte säga. De flesta insatser som görs sker genom personalens egna insatser, de har inga speciella medel för insatser för barn och ungdomar.

Kina

Eva Ekeröth:

Satsningen på kultur och kreativa industrier blir en utmaning för statsledningen. Hur får man igång kreativitet samtidigt som man har kvar censuren? De går på lina

mellan att släppa kreativa idéer fria eller att stoppa processen. Så det finns en motsättning i den satsning de sätter igång. Men jag tror att om de senaste trettio åren av ekonomisk utveckling i Kina har chockat världen, så kommer nästa tjugo till trettio år att ge ytterligare en chock. Det gäller den enorma satsning på utbildning, forskning och utveckling, innovation och kulturella och kreativa näringar som redan påbörjats.

När kinesiska höga ledare senast i oktober hade ett stort kulturmöte pratade man inte bara om kulturella och kreativa näringar utan om hela samhällskulturen, att man ska bygga en stark kulturnation med socialistisk värdegrund. Man har den ekonomiska aspekten, att tillväxten inom de kulturella och kreativa näringarna ökar i så hög grad – det är tvåsiffriga tal. Men en annan aspekt är att människor här är missnöjda med den moralbrist som råder i samhället. I och med mikrobloggandet som kom igång under 2010 har de centrala ledarna under två års tid haft full insyn i vad gräsrotterna tänker och tycker. Alla kineser är missnöjda med den utbredda korruptionen och den är mycket omfattande på lokal nivå. Det är sådant som centralregeringen kanske inte har haft så stor insyn i tidigare. Så nu har centralregeringen förstätt bredden av missnöjet med att regeringen inte tar tag i vissa samhällsproblem.

Den kinesiska statsledningen har alltså insett att partiets och därmed landets ideologi har ”sekulariserats”. Och det är den här sortens processer som ligger bakom att man nu med den tolfte femårsplanen säger att vi nu måste se mer till människors behov. Man ska nu till exempel utveckla sjukvårdssystemet på landsbygden.

När det gäller landets kulturutövare, så är de ju inte bara bidragande ekonomiskt, genom konsumtionen av deras arbete, utan även opinionsbildande. Och min tolkning av hur staten formulerar sitt förhållningssätt till kulturarbetare efter det stora kulturmötet i oktober är att man säger: ”Vill du ha offentlig finansiering och uppskattning så har du också ett uppdrag i samhället att vara opinionsbildande.” Som opinionsbildare har du ett socialt ansvar. Det handlar om att bidra till att höja moralen i samhället och föra ut socialistiska kärnvärden. Värden som många kineser i praktiken har övergett i och med den ekonomiska utvecklingen.

Förutom socialistiska kärnvärden har traditionella, kinesiska värdegrunder också lyfts upp som viktiga, något som tidigare snarare ratats. Den här processen är ämnad att återge det kinesiska folket tron på samhället och partiet.

Belgien

Henrik Selin:

Belgien är ett land som består av två delar. Allt måste diskuteras separat i förhållande till de två stora språkgemenskaperna, den flamländska och den fransk-vallonska. Det är två skilda världar och kultur hanteras helt och hållet på den nivån.

I båda de här språkgemenskaperna har man inte känt av någon ordentlig nedgång i de offentliga kultursatsningarna. Samtidigt stöds mycket av kulturen på regional

och kommunal nivå och där har jag inte samma överblick. Belgien är inte extremt drabbat av krisen än så länge.

På den franska sidan kan man se en liten ökning de senaste åren i statlig finansiering av kultur, budgeten totalt för kultur är i storleksordningen 750 miljoner euro. När det gäller kultur i den flamländska språkgemenskapen så har det varit en del marginella nedskärningar de senaste två åren. Man använder inte längre index som ska kompensera för inflation, och låter alltså budget ligga kvar på tidigare nivå. Och det som skett de senaste åren är snarare återhållsamhet än kraftiga nedskärningar. Men man motiverar med krisen och att kulturområdet måste bidra med sparande som andra politikområden.

Samtidigt säger flera institutioner på kulturområdet att det börjar bli svårt att hålla näsan över vattnet, det är så anställda på ministeriet beskriver situationen. Det tycks än så länge handla om mindre aktörer på kulturområdet, som har mycket små eller inga marginaler. Det verkar också som om medfinansiering, till exempel sponsring, blir allt svårare.

För en tid sedan aviserade ministeriet på den flamländska sidan att de nästa år ska formulera en strategi för kulturområdet som ska sträcka sig över fyra år. Kulturministern har då sagt att han inte ska använda osthyvel, utan snarare försöka fatta svåra beslut. De som ska finnas kvar med offentligt stöd ska få så mycket att de kan göra sitt jobb. Det betyder att vissa kulturaktörer kommer att bli utan stöd helt och hållet.

– *Hur motiverar den franska sidan ökning av budgeten?*

Det gör man inte egentligen. Men man ligger ju nära Frankrike och fransk kulturpolitik.

I Frankrike har man ju en väldigt offensiv syn på kulturens kraft i samhället. Jag var på ett toppmöte i Avignon där president Sarkozy talade. Och jag har aldrig någonsin hört någon president tala så tydligt om varför kultur är nödvändigt. Och det här tror jag spiller över på den fransktalande delen av Belgien.

Det som skett relativt nyligen är att de politiska partierna på nationell nivå efter drygt ett och ett halvt års misslyckade förhandlingar nu kommit överens om att bilda en ny federal regering. En del i överenskommelsen är en budget som innebär ganska ordentliga nedskärningar för att minska budgetunderskottet i relation till BNP. Eftersom en del av de nationella resurserna påverkar språkgemenskaperna kan det inte uteslutas att besparingar också drabbar kultursektorn de närmaste åren.

Tyskland: Tendenser på kulturområdet

– *Har krisen påverkat kultursektorn?*

Marika Lagercrantz:

Nej. Det är för tidigt att säga något om det. Det finns en finansiell ekonomisk kris och sedan finns det verklighetens ekonomiska kris och de är inte alltid

överensstämmande. Men på grund av krisen kommer det att bli konsekvenser för hela det tyska samhället, inte bara specifikt för kulturen.

I Europa är ju Tyskland speciellt på det sättet att det inte finns en kulturpolitik. Det finns en kulturpolitik i varje delstat och Berlin är en egen delstat. Men när det gäller kulturpolitiken och kultursektorn i delstaterna har jag inte tillräcklig överblick.

Här i Berlin är det ju så uppenbart att om man har ett inflöde av konstnärer från hela världen, som erövrar tomma gamla östlokaler som blir ateljéer, studior och teatrar, så har det vitaliserat även ekonomin. Nu gör företag här stora investeringar och man konstaterar i medierna att det har att göra med den kulturella hypen av Berlin.

Nedskärningar – spektakulära och drabbande exempel

Serbien

Helene Larsson:

Kulturministeriet finansierar tjugofem nationella institutioner, från Nationalteatern och Nationalbiblioteket till de nationella museerna. Tyvärr är många museer stängda sedan flera år, till exempel Museum of Contemporary Art och Nationalmuseet. Historiska museet är också stängt och det finns inte heller någon konkret plan när de ska öppna igen.

Det här har både ekonomiska och ideologiska orsaker. Innan kriget bröt ut för ungefär tjugo år sedan försökte man decentralisera kulturbudget och kulturadministration. När kriget bröt ut centraliserades besluten om kultur mycket till Belgrad. Sedan kriget tog slut har man varit i ett vakuum. Dels har det varit svårt att finansiera institutionerna, dels har man också haft problem med att formulera visioner för det nationella kulturpolitiska arbetet.

I ett land som Serbien, som tidigare var en del av det forna Jugoslavien, uppstår frågan: Vems historia ska man berätta? Vems kulturarv är det vi pratar om? Om man till exempel ser på Nationalmuseets samlingar så är det en jugoslavisk samling och inte enbart en serbisk. Man har en samling som egentligen delvis också tillhör Kroatien, Bosnien... Man har alltså problem att definiera sig.

Det finns inte heller några pedagoger anställda på de museer som fortfarande är öppna. Det finns helt enkelt ingen budget vare sig på statlig eller på kommunal nivå för pedagogisk verksamhet. Däremot finns det så kallade ”ad hoc-pengar” för fria kulturorganisationers pedagogiska verksamhet, även om också denna budget har krympt det senaste året på grund av krisen.

USA

Eva Bergquist:

Bilden är inte entydig och kulturområdet är inte särskilt drabbat, besparingarna drabbar alla politikområden. Det finns amerikanska delstater som satsar på kultur trots finanskrisen, men också flera exempel på nedskärningar. I Wisconsin har anslaget till Wisconsin Arts Board minskats med cirka 65 procent. Exempel på andra stater som kraftigt minskat på kulturutgifterna är Georgia, New Hampshire och New Jersey.

Det mest drastiska exemplet på offentliga nedskärningar inom kulturområdet är Kansas. Där har kulturområdet helt strukits som utgiftsområde från delstatsbudgeten. Planen var att man i stället helt skulle förlita sig på privata finansierare. Även federala bidrag riskerades då de oftast kräver stöd på både delstatsnivå och kommunal nivå.

I USA finansieras kulturen endast till en liten del av statliga, delstatliga eller kommunala medel. Endast 5-10 procent av en institutions intäkter är offentliga bidrag, cirka 40 procent är intäkter från eget kapital eller biljettförsäljning och hälften är donationer både från individer och från företag.

National Endowment for the Arts (bidragsfördelande myndighet), Kennedy Centre i Washington DC (scenkonsthus) och National Archive har fått minskade anslag motsvarande 13 procent. Vissa institutioner har dock fått ökade anslag, bland annat på grund av renoveringar.

Reaktioner och debatt

Storbritannien

Ett av de mer välorganiserade och nyskapande inslagen i protesterna mot regeringens nedskärningar på kulturområdet är webbplatsen "Lost Arts" (www.lost-arts.org), ett treårigt projekt som ska registrera alla de kulturorganisationer, projekt, evenemang, initiativ och föreställningar som går förlorade på grund av minskad offentlig finansiering på kulturområdet fram till nästa budget 2015.

Förutom nedskärningar i offentlig budget, som administreras av Arts Council, har också rätt många bidrag kommunalt och lokalt minskat eller försvunnit helt. Man följer statens neddragningar. London boroughs, lokala stadsdelsförvaltningar, har till exempel dragit in allt stöd till kultur.

Lost Arts är ett samarbetsprojekt mellan åtta olika fackföreningar inom kultursektorn. Verksamma inom kultursektorn kan gå in på Lost Arts webbplats och lägga till fakta om nedskärningar och vilka effekter de får. Senaste nytt är en teater i Northumberland som stänger, en annan nyhet är att The Dukes Playhouse Ltd. har minskat sina produktioner med två tredjedelar. WAC Performing Arts and Media College kommer nästa år att förlora hela sin finansiering för verksamhet som vänder sig till barn, unga och äldre i utsatta områden.

Ett av Lost Arts viktigaste bidrag är en löpande sammanställning av hur summan för förlorad finansiering kan räknas om för att fastlägga hur de drastiska nedskärningarna åstadkommer ännu större förluster för den engelska ekonomin och samhället. I december 2011 visar sammanställningen att minskade bidrag på 20 miljoner pund motsvaras av verkliga förluster för den engelska samhällsekonomin på 41 miljoner pund.

För några år sedan formulerade Labour en långsiktig strategi, "Creative Britain", en större satsning på kultur och kreativa näringar. "Creative Britain" fokuserade på såväl kultur/konstarter i skolan, som högre undervisning, kreativa industrier och övriga kultursektorn för att skapa nya vägar för att utveckla nationens konkurrensmöjligheter globalt.

- ***Finns det ett offentligt samtal om de målen, den satsningen och läget nu? Och uppstår andra reaktioner i offentligheten?***

Carl-Otto Werkelid:

Målen för "Creative Britain" har man inte övergivit. Det har sagts av George Osborne, finansministern, att de kreativa näringarna kan vara en väldigt viktig väg för att rädda Storbritannien ur krisen. Han betonade det. Också premiärminister Cameron har nämnt just detta att kreativiteten måste utvecklas trots krisen. På regeringsnivå har man bland annat uppmanat folk med pengar, donatorer, att bidra till finansernas täckande. Man har också vädjat till den brittiska andan av frivillighet.

Biblioteken har fått hårda sparkkrav. Och det har skapat en rätt omfattande diskussion. Och där finns det en ganska stor motrörelse, som också många författare och översättare har engagerat sig i. Men den hörs inte varje dag eller varje vecka. Protesterna dyker snarare upp lite då och då.

- ***Har olika delområden av kultursektorn drabbats olika, eller skär man jämnt?***

I Arts Councils sparpaket är litteraturen det enda område som klarar sig och får en liten förstärkning. Det gäller bland annat stöd till distribution och ersättningsfrågor.

När regeringen tidigare aviserade kommande nedskärningar arbetade Arts Council fram en strategi för de kommande tio åren, *Strategic framework for the Arts*.

- ***Låter som både osthyvel och tårtspade?***

Men hela fältet osthyvlades först av statsmakten. Arts Councils strategi innebär att betydligt färre mottagare på fältet får pengar, men många av dem som får stöd kommer att få oförändrat stöd som institution. Det kan gälla institutioner som fått stöd i flera år under en uppbyggnad. Skulle de förlora stödet, skulle de tidigare årens satsningar var förödda. Strategin har kritiserats av dem som inte får stöd. Men applåderats som strategisk metod.

- *Med så omfattande nedskärningar kan man fundera över vad som händer med kulturområdets involvering i frågor som rör långsiktig bildning ur ett medborgarskapsperspektiv? Och om nedskärningarna slår olika mot olika delar av den engelska befolkningen, alltså ett klassperspektiv?*

Nej, det går inte att se än. Genomslaget av nedskärningarna kommer inte att märkas förrän senare delen av nästa år. Men, absolut, nedskärningarna kan slå olika hårt i olika lokalsamhällen. Under upploppen i Tottenham i augusti 2011 gick till exempel fritidsledare in i debatten och sa att ett klart inslag i det som händer är nerdragningar i området. Och det, menade de, släppte vanmaktskänslor fritt. De upploppen var egentligen de första i England sedan åttiotalet.

Andra tendenser

Serbien: Det fria kulturlivet är starkt

- *Vilka konsekvenser får nerdragningar och stängda museer?*

Helene Larsson:

Jag skulle säga att det betyder många olika saker. Trots att många organisationer har tvingats lägga ner så är ändå det fria kulturlivet i Serbien starkt. De oberoende kulturinitiativen här är fantastiska. Det är de som initierat de stora festivalerna och de driver de intressanta programmen på fria teatrar, fria kulturcentra och i design-cluster. De är också ofta duktiga på att hitta pengar via internationella organisationer och även via EU, eftersom serbiska kulturprojekt numera kan söka EU-medel.

Det fria kulturlivets kvalitet är särskilt tydlig i Belgrad och utbudet av aktiviteter är stort. Poesifestivaler, till exempel, är populära och många teatrar är fullsatta. Jag märker även ett ökat intresse från svenska konstnärer att komma till Serbien. Det beror på, säger de, att de här hittar en konstnärlig frihet som mycket beror på de fria aktörernas kreativitet och brist på kategoriseringar.

USA: Konsekvenser för nyskapande kultur och mångfald

Eva Bergquist:

En effekt som man redan ser inom kulturområdet på delstatsnivå är att utrymmet för den nyskapande kulturen och kultur från andra delar av världen minskar, finansierare söker efter mer säkra kort.

En annan effekt är att kulturinstitutioner i än högre grad får bredda sin finansiering vilket medför nya krav på institutionernas verksamhet. Den positiva effekten när institutioner måste söka många samarbetspartner skulle kunna vara att de blir mer utåtriktade.

Talar man om den ekonomiska krisen på kulturområdet måste man ju också nämna volontärerna. Man är volontär på sin skola, brandstation, kyrka. Eller sitt museum, där man är värd, utbildar sig för att kunna guida på museet, deltar i bevarandearbetet eller söker nya sponsorer. Det innebär att man som institution

arbetar med väldigt många personer och utvecklar ett partnerskap med dessa. Smithsonian har till exempel 6 000 anställda och 6 000 volontärer.

– *Finns det en offentlig diskussion om konsekvenser av besparingar?*

I Washington finns det nu en diskussion om bibliotek som kan komma att behöva stänga på söndagar, vilket självklart får konsekvenser. Men annars känner jag inte till några större demonstrationer mot nedskärningar – som sagt är det flera områden som drabbas av finanskrisen. Men det är svårt att överblicka allt som sker på lokal nivå, då USA är ett stort land. Organisationen Americans for the Arts fungerar som en kulturens opinionsbärare.

Det finns andra reaktioner inom kulturlivet som också har en ekonomisk sida. Förra året öppnades en utställning i Washington som hette ”Hide and Seek” och som betraktade konsthistorien från ett homosexuellt perspektiv. Då uppstod en situation där ett verk plockades ned efter påtryckningar från kyrkan och politiker. Det fick ett stort genomslag i medierna och skapade demonstrationer. Debatten handlade bland annat om räddhågsna institutioner och man frågade sig hur oberoende institutionerna egentligen var. I bakgrunden fanns naturligtvis också en rädsla hos institutionen för indragna medel. Så det handlade ju också om ekonomi.

– *Går det redan nu att se tendenser till förändrade kulturvanor hos medborgarna som kan tänkas sammanfalla med finanskrisen?*

National Endowment for the Arts har ett väldigt tydligt uppdrag att just arbeta med minoritetens kulturutövande och deltagande och att bevara den mer lokala kulturen. De har också en överblick på nationell nivå. Men än så länge är det snarare organisationen Americans for the Arts som offentligt diskuterar besparingarnas effekter på minoritetskulturer.

Men olika former av nedskärningar på kulturområdet slår olika. Det beror på vilken delstat, vilken stad och vilka kvarter du bor i. Jag tror att analysen om konsekvensen får göras om fem, sex år. Men det är viktigt att bland annat undersöka effekterna för den nyskapande kulturen och mångfalden i kulturlivet. En viktig fråga att ställa är: Vad betyder det för publiken när de saknar dessa delar av kulturen?

Frankrike: Bara en fjärdedel är stora kulturkonsumenter

Mikael Jönsson:

En analys av statliga museer från 2011 visar att andelen egenintäkter sjunker. Kostnadsutvecklingen går så fort att den inte täcks av sponsring och ökad publik. Man ser det i rapporten som en ohållbar utveckling och man når ändå inte nya publikgrupper. Det är snarare den gamla publikgruppen som går oftare. Det betyder att det offentliga, statliga stödet går till samma del av befolkningen som redan stöds i sitt kulturintresse. I genomsnitt tjänar den publiken 48 000 euro per år. Det svarar mot en fransk etablerad kultursyn, som kan ses som elitistisk och hierarkisk.

Amatörkultur däremot är inte särskilt synlig i Frankrike och kulturkonsumtion är inte särskilt spridd. För några år sedan, 2009, kom en rapport från franska

kulturministeriet om just fransmännens kulturkonsumtion. Kulturministeriet fick stark kritik. Målet var under perioden 1997–2008 att sprida kulturen till den breda allmänheten. Men enligt rapporten har man inte lyckats alls. Tre fjärdedelar av befolkningen konsumerar förhållandevis lite kultur. De tittar på tv, besöker eventuellt några sevärdheter, lånar kanske böcker. Det är bara i den sista fjärdedelen som de riktigt stora konsumenterna av kultur finns.

Med en tidigare paroll var målet ”Kultur för alla”, nu säger man med en ny prioritering ”Kultur för var och en”. I det här sammanhanget kan det också vara intressant att nämna en europeisk statistik över hushållens kulturkonsumtion, där Sverige ligger högre än Frankrike.

Kina: Stora skillnader mellan stad och land

Eva Ekeröth:

Skillnaderna mellan stad och land har ökat, inte bara ekonomiskt utan också bildningsmässigt. Och därför, om du vill ha offentlig finansiering för till exempel scenkonst, så brukar det ingå uppdrag att du också ska göra såg hundra föreställningar på landsbygden.

– *Hur nytt är det? Det låter nästan som ett arv från kulturrevolutionen.*

Det kan inte jämföras med kulturrevolutionen som är ett särskilt kapitel i Kinas historia. Om vi går tillbaka till kulturen i dag, så är det inte mycket som finansieras offentligt. Som kulturaktör eller verksam i de kreativa näringarna måste du lita till det kommersiella, biljettintäkter till exempel eller försäljning. Och det är inte heller så att du, som individuell konstnär till exempel, kan söka statliga medel som i Sverige. Och har en institution viss offentlig finansiering betyder det att det också ingår ett visst uppdrag i bagaget. Så man kan inte få offentlig finansiering för vad som helst.

Man ökar finansieringen när det gäller bibliotek. Den satsningen är också ett led i att man vill höja bildningsnivån på landsbygden. I mindre byar som inte har bibliotek investerar man nu i så kallade läsentra. De ska ha ett visst antal titlar, kanske tvåtusen. Och man lägger också pengar på att fortbilda personalen. I stadsplanering måste man numera också ta hänsyn till befolkningens behov av boklädor.

I Kina finns också en flytande population, migrantarbetarna i städerna, som delvis tvingas leva utanför samhället. Deras situation kan dock vara olika på olika platser. Men nu talar man alltså också om att höja bildningsnivån även hos migrantarbetarna. De har ofta ingen fast fysisk plats, så för dem satsar man på bokutgivning som de kan läsa på mobiltelefonen. Och digitaliseringen av dessa böcker finansieras delvis med offentliga medel.

Annan finansiering på kulturområdet: Sponsorer, donatorer och filantroper

Ryssland

Mårten Frankby:

Redan på åttiotalet pratade man om att skapa en modell för sponsring mot skattelättnader. Men det gick aldrig igenom. Det finns inga statliga förutsättningar eller program för hur ett företag ska kunna stödja kulturen ekonomiskt.

Det finns några privata så kallade oligarker. De mest kända heter Potanim och Prochorov. De har avsatt en del av sin personliga förmögenhet och satt upp sina fonder för kultur och utveckling. Potanimfonden har riktat sitt stöd till utveckling av museer, den stöder konferenser och studieresor. Prochorovfonden vänder sig bland annat till regionala initiativ. De här fonderna har uppstått på 2000-talet. Här på ambassaden har vi ett samarbete med fonden och har bjudit in Röhsska museet när det gäller museiutveckling. Röhsska museet är intressant på det sätt de öppnar sina samlingar för minoriteter och immigrantgrupper, vilket kan vara aktuellt även för Ryssland. Den här sortens sponsring gör skillnad. Samtidigt menar många, som kan området bättre, att de här fonderna uppstår bara för att oligarkerna ska kunna ta sig runt viss lagstiftning.

- Nya strategier för statliga och kommunala kulturinstitutioner?

Mer och mer söker de sponsorer, som kan stå för marknadsföringen och för reda pengar så att de kan bjuda in gästspel. Mer och mer använder man lokaler, till exempel teaterlokaler för kommersiella aktiviteter, alltså olika slags event för företag. Men det kan skapa problem. Statliga institutioner får varje år en kloss med pengar. När denna numera minskar gör många institutioner saker vid sidan om, som olika former av evenemang. Om då skattemyndigheterna får reda på detta säger de: "Nu har ni tjänat så och så mycket på era evenemang, det betyder att vi tar bort lika mycket från ert stöd nästa år!" Så de hamnar på en minusnivå ändå.

- Vilka strategier har det fria ryska kulturlivet?

De måste helt förlita sig på biljettintäkter och den sponsring de kan hitta. Och om de kan få sponsring så beror det ofta på vad de sätter upp, valet av repertoar. Det där märker vi också. Om de skulle sätta upp ett drama av Lars Norén kanske de söker bidrag från oss. Och det kanske vi inte alltid kan ge och då får vi leta efter sponsring hos något svenskt företag. Och de kanske inte heller vill sponsra en uppsättning av Lars Norén. Det här betyder att privata teatrar kanske ändrar sin repertoar. Man kan märka mer och mer här att teatrar sätter upp musikaler. Så var det faktiskt inte för några år sedan. Just nu går till exempel "Sound of Music". Det är lite mer lättsmält, det lockar en bredare publik och det gör att en teater kan få en budget, betala löner och så vidare.

- *Finns det något statligt eller kommunalt stöd till fria aktörer på kulturområdet?*

Inte vad jag känner till. Men det har ju funnits en tät, väl utvecklad kulturell infrastruktur, statlig och kommunal, i varje rysk stad. Och alla de institutionerna, teatrar, orkestrar och så vidare, har ju inte lagt ner. Men de har dragit ner på sin verksamhet och sänkt de anställdas löner. Och utöver de här statliga och kommunala kulturinstitutionerna, så tycker man väl ovanifrån att det inte behövs så mycket mer.

England

Carl-Otto Werkelid:

Stora sponsorer och donatorer har tagit den politiska uppmaningen om ansvar på stort allvar. De har skänkt mycket pengar. Senast Lord Sainsbury, som äger matvarukedjan Sainsbury's. Han skänker motsvarande 500 miljoner kronor till en ny flygelbyggnad på British Museum. Sir Terence Conran ger 30 miljoner pund till ett nytt designmuseum i London. Andrew Lloyd Webber ska stödja musikaliska talanger att få rätt utbildning med omkring 2 miljoner pund per år. I den offentliga debatten talar man mycket om att framgångsrika individer och företag bör betala tillbaka till samhället. Den frågan kommer också upp när man diskuterar alltför högt betalda chefer inom bankvärlden.

- *Går det redan nu att se om kulturaktörer utvecklar nya strategier?*

Jag har lite svårt att göra det. Det är ett stort land och bilden sönderfaller. Men en strategi är att söka sponsring, en annan att bygga upp vänföreningar och frivilligarbete. Varenda kulturinstitution här har ett nätverk av passionerade människor som hjälper till helt gratis.

Kina

Eva Ekeröth:

Om vi ser på hela landet och hela populationen så handlar det bara om promille. Men det finns mecenater som är särskilt intresserade av kultursektorn och som är väldigt rika, som exempelvis stödjer vissa konstnärer genom att köpa deras konst. Men det är svårt att överblicka vilken omfattning det har.

USA

Eva Bergqvist:

Den amerikanska kultursektorn oroar sig nu för hur krisen kan påverka filantropinivån, alltså stora donatorers vilja att skänka pengar. Donationer till områden som utbildning och sociala frågor är redan tidigare större än till kulturområdet.

Det finns också olika förslag om ändrade möjligheter att göra avdrag för donationer. Presidenten har till exempel lagt ett förslag om ändrade regler för avdrag för höginkomsttagare vid donationer. Det finns också en förening, Givning USA, som fokuserar just på filantropi. De rapporterar att donationer till kultursektorn har minskat med ungefär 2 procent, medan donationer till andra

områden har ökat med 3,8 procent. Så det pågår förskjutningar från kultursektorn till andra områden, även om det fortfarande är rätt marginellt.

Jag har nyligen haft samtal med Kennedy Centre, ett operahus här i Washington, och det är väl det närmaste man kan komma en nationalscen. De delar upp donatorerna på tre nivåer. När det gäller de stora donationerna och de minsta ser man ännu ingen större skillnad, menar man där. Men förändringen märks hos de medelstora företagen och deras lokala kontor, deras donationsvilja har minskat. Samtidigt kan man i dag i tidningen läsa om en stor donation, 5 miljoner dollar till Kennedy Centre från en rysk filantrop. Så bilden är inte helt entydig.

Frankrike

Mikael Jönson:

Många satsar på spektakulära utställningar och på kvälls- och nattöppet som Grand Palais i Paris. Fler och fler teatrar arbetar för att få sponsorer. Jag tror att det också är ett sätt att få publikkontakt, det handlar inte bara om att söka pengar.

Man har lagt stort fokus på mecenatskap och sponsorer och man har justerat lagstiftningen när det gäller avdrag för viss sponsring. Louvren i Abu Dhabi genomfördes med hjälp av sponsring och mecenatskap på initiativ från regeringen. Det finns också här en utveckling av samarbete mellan handelskammare och kulturlivet, en samsyn både när det gäller kulturarv och ny kreativitet. Kulturministern har organiserat en slags klubb för de största givarna, så att de får uppmärksamhet.

Det kom också en ny mecenatlagstiftning 2001, som beviljar ett sextioprocentigt avdrag för företag, samt ett sextiosexprocentigt avdrag för privatpersoner. När det gäller kulturarv, kulturminnesvård, bland annat förvärv av kulturarv som har nationellt intresse, kan företag få upp till 90 procents avdrag.

Numera gör 22 000 franska företag avdrag för sponsring, 500 företag har byggt upp stiftelser för donationer. En del av de företagen drar in de anställda i beslut om vad företagets fond ska satsa på från år till år. Fackklubbarna kan alltså sitta och diskutera vilken form av kultur de vill stödja i lokalsamhället eller regionen.

Slutord

Mot bakgrund av likheter, skillnader och djupare, långsamma processer inom kulturområdet i de nationer som de åtta intervjuade överblickar kan det vara adekvat att upprepa några ord av Andreas Wiesand, verksam vid European Institute for Comparative Cultural Research. Han talar om läget för europeisk kultur. Men det han konstaterar har större räckvidd:

”The future of cultural budgets clearly depends on the backing ”culture” is able to get from larger parts of the population, and consequently, in political circles. Where cultural policy is not firmly rooted in the multiple demands of the public – or where the arts are still being conceived as “elitist” – and where the important role of arts, media and heritage activities for the social, educational and economic development of a society is not fully recognized, a change for the worse cannot be excluded, even after the current financial storm calms down.” (Källa: “Cultural Policies and Trends in Europe”, 2011)